

Державна служба України з надзвичайних ситуацій
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Навчально-науковий інститут психології та соціального захисту

ОСОБИСТІТЬ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Матеріали
ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Львів, 17 травня 2019 р.

Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності 15 травня 2019 року, протокол № 4.

Рецензенти:

Кривопишина Олена Анатоліївна – доктор психологічних наук, професор;
Сікорський Петро Іванович – доктор педагогічних наук, професор.

Особистість в екстремальних умовах : матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції (17 травня 2019 р., м. Львів).
Львів, 2019. 140 с.

Редакційна колегія:

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України **Козяр М. М.**;
доктор педагогічних наук, професор **Литвин А. В.**;
доктор психологічних наук, професор **Кривопишина О. А.**;
доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник **Руденко Л. А.**;
кандидат психологічних наук, доцент **Сірко Р. І.**;
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник **Вдович С. М.** (упорядник).

У збірнику матеріалів науково-практичної конференції розглядаються психологічні особливості діяльності особистості в екстремальних умовах, психолого-педагогічні аспекти підготовки фахівців до професійної діяльності, сучасний стан і перспективи психологічного супроводу особистості, яка перебуває в екстремальних умовах, міждисциплінарні гуманітарні аспекти підготовки та діяльності особистості в екстремальних умовах.

Для науковців у галузі психології та педагогіки, психологів-практиків і педагогів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, аспірантів, ад'юнктів, докторантів.

Зміст

Розділ 1 Психологічні особливості діяльності особистості в екстремальних умовах

Романюк Л. В. Становлення цінностей у кризовому просторі	7
Волошок О. В., Чолій С. М. Психологічні прийоми зниження тривоги особистості у стресовій ситуації	10
Сулятицький І. В., Ронік А. О. Приховані чинники екстремальності в соціопсихіці українства	13
Березницька У. О. Психічні стани військовослужбовців після повернення із зони ведення бойових дій	15
Бідна О. С. Прояви емоційного вигорання співробітників ДСНС України	18
Коструліна Ю. С. Від «воєнного невроту» до ПТСР	20
Опалінська М. М. Відповідальність майбутнього офіцера як професійно важлива якість в умовах виконання службово-бойових завдань	24
Шакур Я. С. Досвід психологічної підготовки військовослужбовців збройних сил США та Ізраїлю	26

Розділ 2 Психолого-педагогічні аспекти підготовки фахівців до професійної діяльності

Коваль М. С. Структура інформаційно-освітнього середовища закладу вищої освіти ДСНС України	29
Васянович Г. П., Великий Р. Г. Професійна підготовка майбутнього соціального працівника в технічному університеті	32
Литвин А. В., Литвин О. Г. Перспективи інформатизації закладів вищої освіти	35
Руденко Л. А., Козяр М. М. Здоров'язбережувальне освітнє середовище як чинник підготовки особистості до діяльності в екстремальних умовах	39
Шуневич Б. І. Сучасні можливості використання дистанційних і масових відкритих онлайн-курсів для навчання майбутніх психологів	41
Ваврик Р. В. Особливості професійної підготовки курсантів кафедри музичного мистецтва в контексті сучасної педагогіки	44

завдяки їй правильному використанню забезпечує відновлення позитивного, навичок психічної саморегуляції та формування конструктивних копінг-стратегій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Казкотерапія як один із методів практичної діяльності психолога : методичний посібник із дисципліни «практика психологічного впливу в клінічній психології» для студентів психологічного факультету / Розробники: Герман Н. І., Горобець Т. В. Черкаси : Вид. від. Черкаського Національного університету імені Б. Хмельницького, 2015. 142 с.
2. Соколов Д. Сказки и сказкотерапия. М.: Класс, 1997. 108 с.

*Лелик Х. В.,
науковий керівник – Литвин А. В., м. Львів*

ПОГЛЯДИ НАУКОВЦІВ НА ОСОБЛИВОСТІ ПРОБЛЕМИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Інтерес до проблеми девіантної поведінки неповнолітніх і профілактики її проявів нині невпинно зростає. Оскільки девіантна поведінка серед дітей і підлітків впродовж останніх десятиліть набула значного поширення, це спонукало учених до активних пошуків ефективних шляхів її запобігання й усунення, а владні структури – до оновлення законодавчих актів і розроблення довготривалих програм, спрямованих на профілактику девіацій.

Аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що на сьогодні питання про сутність девіантної поведінки розкрито багатьма дослідниками, проте залишаються невизначеними критерії девіацій неповнолітніх у суспільстві. За нашим переконанням, застосування чітких критеріїв девіантної поведінки сприятиме проведенню своєчасної діагностики, пошуку найбільш ефективних шляхів запобігання негативних проявів. Саме тому в умовах сьогодення проблема девіантної поведінки серед неповнолітніх має вивчатися з різних кутів зору.

У науковій літературі можна знайти різні тлумачення досліджуваного поняття. Девіантну поведінку (лат. *deviatio* – відхилення) здебільшого розуміють як поведінку, яка не відповідає очікуванням суспільства, що відображають загальноприйняті або офіційно затверджені соціальні норми, традиції та правила. Людина з такою поведінкою поводить себе не так, як усі, її манера поводження відрізняється від звичайної, прийнятої для всіх [4, с. 10]. Спробу дати більш чітке визначення поняттю «відхилення в поведінці» з позиції психолого-педагогічних знань здійснила З. Раєвська, називаючи цю поведінку такою, яка не відповідає моральним нормам. Вона вважає, що девіантна поведінка відрізняється від кримінальної тим, що не передбачає порушення норм права, а від аномальної тим, що вона властива психічно здоровим дітям. Найтипівішими виявами цієї поведінки є: відсутність позитивних інтересів, негативізм, недисциплінованість, конфліктність, агресивність тощо [7, с. 8].

Деякі вчені щодо дітей із відхиленнями в поведінці пропонують використовувати терміни «діти групи ризику» [6, с. 90] і «діти з деструктивною поведінкою» [5, с. 40]. До групи ризику відносять дітей із проблемами розвитку, виявами соціальної та психолого-педагогічної дезадаптації [6, с. 34]. Деструктивною вважають поведінку, яка характеризується постійним порушенням норм і

правил, прийнятих у суспільстві, зневагою до прав інших людей. Як зазначає у своєму дослідженні Д. Гуров, незважаючи на те, що, зазвичай, у цих дітей нормальний інтелект, вони погано вчать у школі, у них напружені стосунки з педагогами й однокласниками [3].

Аналізуючи явище девіантної поведінки, вважаємо за доцільне підкреслити, що воно належить до такого класу явищ, які можуть бути вивчені тільки в результаті спільних зусиль учених – представників багатьох наук: педагогіки, психології, права, медицини, соціології та ін., які у своїй сукупності створюють спеціалізовану галузь знань – девіантологію.

Зазначимо, що більшість учених, розглядаючи проблему девіантності, виходить зі співвідношення цього поняття з поняттям соціальної норми. Такі норми формуються в усіх царинах суспільного життя і регулюють усі види суспільних відносин, забезпечуючи, з одного боку, відносну універсальність людської поведінки, а з іншого – формуючи основу для реалізації функції соціального контролю, застосування різних санкцій до осіб, які її не дотримуються.

Норму найчастіше розуміють як найбільш доцільну, ефективну форму будь-якого явища матеріальної та духовної сфери діяльності людей [8, с. 152]. Норма – це розпорядження, що служить загальними вказівками для соціальної дії. Самі соціальні норми можуть бути в окремих випадках деформованими з різних причин (відрив від конкретної історичної реальності; нестабільність, нестійкість і як результат – нездатність до регуляції; ослаблення впливу норми тощо) [1]. Норма передбачає: можливість регуляції поведінки; відповідальну поведінку; емоційну стійкість особистості; адаптованість особистості; несуперечливість правам і свободам людей тощо. Отже, цілком правомірним буде висновок, що девіація і норма є взаємодоповнювальними і водночас амбівалентними поняттями. З огляду на зазначене, можна виокремити три основні компоненти девіації: 1) норма чи очікування, що є критерієм оцінювання девіантної поведінки; 2) людина, якій властива девіантна поведінка; 3) певний соціальний суб'єкт, який реагує на таку поведінку.

Зазвичай, учені пояснюють девіантну поведінку неповнолітніх недоліками виховання, внаслідок чого формуються стійкі психологічні властивості, які зумовлюють вчинення несхвалюваних суспільством дій. У неповнолітньому віці девіації можуть бути наслідком незавершеності процесу формування особистості, негативного впливу сім'ї, залежності від найближчого оточення та прийнятих у ньому хибних ціннісних орієнтацій. У більш зрілому віці девіантна поведінка може бути результатом неправильного розвитку особистості або дії несприятливих чинників ситуації, в якій вона опинилася.

У дослідженнях, які стосуються проблеми девіантної поведінки, звертається увага також на наявність так званих індивідуальних розладів поведінки індивідів у вигляді нечітко виражених або випадкових девіацій. Ідеться про ситуації, коли індивід не переступає межу правових норм, але його поведінка не повністю відповідає соціальним очікуванням і дезорганізує порядок взаємодії між людьми (наприклад, брехливість, байдужість, агресивність, бездіяльність, конфліктність тощо). М. Гомонов, який вивчав такі індивідуальні особливості, вважає, що подібні девіації, зазвичай, коригуються безпосередньо учасниками взаємодії. Оскільки індивідуальні основи поведінки в цілому становлять досить складний «симбіоз позитиву та негативу», то подібні відхилення є типовими

для багатьох людей. Безперечно, сюди не належать девіанти з постійними розладами поведінки, що є їх провідною особистісною характеристикою [2, с. 2].

Розглянуті положення дають змогу зробити деякі корисні висновки щодо оцінювання девіантної поведінки неповнолітніх і молоді, а саме: її не можна зрозуміти без аналізу зв'язків із загальноприйнятими символами успіху в суспільстві, де відбувається процес становлення молодого людини; в появі тих чи інших видів девіантної поведінки молоді, а також досягненні успіху молодими людьми законними способами і засобами важливу роль відіграє соціально-правова структура суспільства; оцінка суспільством дій молодого людини має досить сильний вплив, часто від неї залежить, чи стане молода людина девіантом (делінквентом).

Узагальнюючи аналіз наукових поглядів на проблему девіантної поведінки та її профілактики, можемо стверджувати, що, незважаючи на деякі відмінності, більшість дослідників головним критерієм девіацій вважає умисне порушення норм, прийнятих у певному суспільстві. Психологічні особливості девіантної поведінки значною мірою зумовлені специфікою процесу виховання та недостатнім його рівнем, незадовільним ставленням суб'єктів навчально-виховного процесу до особистості неповнолітніх, а також загальною тенденцією до технологізації соціокультурного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абызов Р. М. Предупреждение личностных деформаций несовершеннолетних преступников. Ижевск : Русь, 1998. 236 с.
2. Гомонов Н. Д. Психические девиации и преступное поведение : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. М., 2002. 31 с.
3. Гуров Д. В. Педагогические аспекты профилактики правонарушений среди несовершеннолетних в системе работы органов внутренних дел : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Ставропольский государственный университет. Ставрополь, 2004. 205 с.
4. Максимова Н. Ю. Психологія девіантної поведінки : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2011. 520 с.
5. Методика и технологии работы социального педагога / под ред. М. А. Галагузовой, Л. В. Мардахаева. Москва : Академия, 2002. 192 с.
6. Олифиренко Л. Я. Шульга Т. И., Дементьева И. Ф. Социально-педагогическая поддержка детей группы риска : учеб. пособие. М. : Академия, 2002. 256 с.
7. Раевская З. Д. Предупреждение отклонений в нравственном поведении детей и подростков : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Москва, 1984. 18 с.
8. Социальная работа : словарь-справочник / под ред. В. И. Филоненко. Москва : Контур, 1998. 480 с.

Смирнова В. Р.,

науковий керівник – Яремко Р. Я., м. Львів

СУЧАСНІ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНІ МЕТОДИ В РОБОТІ З ПСИХОЛОГІЧНОЮ ТРАВМОЮ ТА ПОСТТРАВМАТИЧНИМ СТРЕСОВИМ РОЗЛАДОМ

На сьогодні все більше службовців силових структур, зокрема Державної служби надзвичайних ситуацій та збройних сил України, страждає від психотравми та посттравматичного стресового розладу. Це зумовлюється тим, що на сході України йде війна, певною мірою через анатомічний негатив, нездоровий